

41. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 1635 (in Russ.).
42. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 40 (in Russ.).
43. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 41 (in Russ.).
44. DACHO. F. 148. Op. 1. Spr. 130 (in Russ.).
45. State Archives of Odesa Region. F. 37. Op. 3. Spr. 163 (in Russ.).
46. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 42 (in Russ.).
47. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 43 (in Russ.).
48. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 44 (in Russ.).
49. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 45 (in Russ.).
50. Spisok dvorian Kievskoi gubernii. [List of nobility of the Kyiv Governorate] (1906). Kyiv: Tip. 1-i Kiev. Arteli Pech. Dela, 327 p. (in Russ.).
51. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 46 (in Russ.).
52. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 47 (in Russ.).
53. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 48 (in Russ.).
54. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2320 (in Russ.).
55. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 49 (in Russ.).
56. Avenarius, N. P. (1891) Istoricheskii ocherk Belostokskogo instituta blagorodnykh devits: 1841–1891 g. [Historical review of the Bialystok Institute for Noble Maidens: 1841–1891]. Bialystok: tipo-lit. L. I. Kharasha, 71 p. (in Russ.).
57. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2532 (in Russ.).
58. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 50 (in Russ.).
59. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2588 (in Russ.).
60. Brockhaus, F & Efron, I (1896) Encyclopedic dictionary. [Entsiklopedicheskii slovar]. Saint Petersburg: Tipo-Litografiia I. A. Efrona, 18 (a), 958 p. (in Russ.).
61. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2735 (in Russ.).
62. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 51 (in Russ.).
63. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 52 (in Russ.).
64. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 53 (in Russ.).
65. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 54 (in Russ.).
66. Pamiatnaia knizhka Grodnenskoii gubernii na 1893 god. [Commemorative book of the Grodno Governorate for the 1893] (1892). Grodno: Tipografiia Gubernskogo pravleniia, 606 p. (in Russ.).
67. Pamiatnaia knizhka Grodnenskoii gubernii na 1879 g.: adres-kalendar i statisticheskoe-spravochnye svedeniia. [Commemorative book of the Grodno Governorate for the 1879: address-calendar and statistical-background data] (1878). Grodno: v Tipografii Gubernskogo pravleniia, 252 p. (in Russ.).
68. Pamiatnaia knizhka Vilenskoi gubernii na 1881 god: adres-kalendar i statisticheskoe-spravochnye svedeniia. [Commemorative book of the Vilna Governorate for the 1881: address-calendar and statistical-background data] (1880). Vilna: Tipografiia A. G. Syrkina, 260 p. (in Russ.).

A. Hanul

THE VILLAGE OF MEZHYHIRKA IN ZVENYHORODKA COUNTY OF KYIV GOVERNORATE AS A LANDLORD HOLDING OF THE KALAGEORGI FAMILY (1798–1854)

Introduction. Studying of the past of the village of Mezhyhirka, founded in 1768 in the domain of Polish noble family Lubomirski, clarifies a number of facts from

the history of the landlords Kalageorgi. Having received a small possession in the south of Kyiv Governorate in 1798, the representatives of this aristocratic dynasty remained its owner for more than half a century, passing it from one relative to another.

Purpose. The purpose of the article is to trace the transfer of Mezhyhirka to the ownership of Kalageorgi family in the context of the initial history of this village, as well as to study the events of their life in the manor during the late XVIII – first half of the XIX century.

Results. The article concerns the Katerynoslav governor, Active State Councillor Ivan Kalageorgi, a Greek by birth, his wife Elizabeth Kalageorgi (Tyomkina), who was the illegitimate daughter of prince Grigory Potyomkin, and their descendants. Using data of confessions and parish registers, considerable attention was paid to the composition of the landowners' family. In particular, the fact of the birth of another child named Elizabeth in 1805 have been founded. It was established that Ivan Kalageorgi died in 1823, and Elizabeth Tyomkina died in 1852 in the village of Mezhyhirka in Zvenyhorodka County of Kyiv Governorate, where they were buried. However, their graves have not survived to the present day. It was also founded that a prince of Georgian origin Nikolai Manvelov, matchmaker of Ivan Kalageorgi, lived in Mezhyhirka for some time and died there in 1850.

Originality. The scientific novelty of this study is consisted in the founding of the exact date and place of death of Ivan Kalageorgi and his wife Elizabeth Kalageorgi (Tyomkina). In addition, the existing ideas about family of these landlords have been revised and significantly complemented.

Conclusion. The results obtained in the course of this study, based on a number of valuable archival documents, make it possible to significantly supplement the information available in historiography about the Kalageorgi family. It also allows to reconsider the views of Ukrainian and Russian historians on the biographies of these representatives of the imperial aristocracy and reject a number of misjudgments.

Key words: Mezhyhirka, Zvenyhorodka County, Kyiv Governorate, Kalageorgi, Lubomirski, Potyomkin, landlord tenure.

УДК 94-051Мазуренко:[329.13:63](477)(045)
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-24-Bundak

О. А. Бундак

кандидат історичних наук, доцент, заступник
директора з науково-методичної роботи Луцького
Інституту розвитку людини ВНЗ «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ВСЕРОСІЙСЬКИЙ СЕЛЯНСЬКИЙ СОЮЗ В ОСОБАХ: СЕМЕН МАЗУРЕНКО

У статті проаналізовано постать С. Мазуренка – одного з організаторів Всеросійського Селянського Союзу на українських землях, суспільно-політична діяльність якого, на нашу думку, відіграла вагомий роль у суспільно-політичному поступі історії та революційному русі загалом.

Ключові слова: історіографія, громадський діяч, Всеросійський Селянський Союз, соціал-демократи, селянство, біографія, революційні ідеї.

Постановка проблеми. Залишаючись актуальною і нині, суспільно-політична боротьба в Російській імперії в кінці XIX – на початку XX століття є предметом наукового дослідження та

обговорення в широких наукових колах, оскільки у межах цієї проблематики можливе вирішення важливої проблеми – впливу модернізації на політичні події, які нині відбуваються в нашій державі.

Одним із актуальних аспектів цієї теми є вивчення історії селянських організацій, які на політичній арені початку ХХ століття були представлені низкою об'єднань, партій, організацій. Серед них вирізнявся Всеросійський Селянський Союз (далі – ВСС), який обстоював інтереси як селянства, так і представників інших соціальних верств – робітників, інтелігенції, дрібних власників міста і села. Одним із його організаторів був С. Мазуренко.

Семен Петрович отримав неоднозначну оцінку у колі його сучасників, так і сучасних науковців, що аналізують його діяльність. Зважаючи на це, актуальність дослідження зумовлена громадською і науковою значущістю С. Мазуренка в українській історичній думці першої половини ХХ ст., відсутністю в історіографії спеціального комплексного дослідження його громадського життя і політично-організаційної діяльності, необхідністю створення максимально об'єктивної і повної наукової біографії політичного діяча.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історичній літературі українського та закордонного походження недостатню увагу приділено вивченню постаті С. Мазуренка, хоча про його багатогранну діяльність згадано майже в усіх національних енциклопедіях, де йому присвячені маленькі замітки.

У вітчизняній історіографії є незначна кількість праць, в яких розкрито життєвий шлях та громадську діяльність С. Мазуренка [1; 2; 3; 4; 9]. Джерелами дослідження основних віх життя та діяльності С. Мазуренка його науковий доробок, в якому є вкраплення автобіографічного характеру, які використовувалися при написанні статті [5; 6; 7; 8].

Мета – проаналізувати постать С. Мазуренка – одного з організаторів Всеросійського Селянського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Народився Семен Петрович у слободі Криворіжжя (Криворядне) Донецького округу Обл. війська Донського (нині село Ростовської обл., РФ) у бідній селянській родині (за власною автобіографією, написаною в 1926 р.) у 1868 році (за даними Вільної енциклопедії та ряду інших видань енциклопедичного характеру у 1879 р.) [3]. За іншими даними, у родині заможного селянина-адвоката [2; 4; 5]. Про дитячі та юнацькі роки майбутнього політичного діяча відомо зовсім мало. Згідно з його споминами, сім'я була доволі бідною. В його пам'яті мама – вагітна хвора жінка, яка місила з гною глину та обмазувала нею сараї, таким чином заробляючи на прожиття їх родини. Батько – був безземельним [5, 5]. Для того, щоб чимось допомогти родині та заробити на прожиття, малий Семен підпрацьовував у місцевому шинку. Робота була доволі важкою та змушувала терпіти всілякі знущання та «потиличники».

Закінчивши двохкласне народне училище у 1883 р., зібравши свої нехитрі пожитки (весь багаж хлопця складався з торбинки з сухарями), з ненавистю до насилля та вірою в царя юнак вирушив на пошуки кращої долі. Він вступив до землеробського училища, розташованого «серед полів та лісів» за 10 верст від міста Харкова. Місцевість була дуже мальовничою, своєрідною і неповторною. Навчання було насиченим і цікавим, але допитливому юнаку хотілося більшого; він прагнув до активної діяльності та до пізнання чогось нового. Хлопця не приваблювали однолітки та їх забави, його тягнуло до старших учнів, які були інтелектуально і духовно розвиненішими. Його цікавила наука, політика, література, суспільне життя та громадська діяльність [5, 6]. Зокрема, у товаристві старших учнів він вперше знайомиться з творчістю Т. Шевченка та зачитується його літературними творами, які вразили та заставили молодого Семена поглянути на існуючий світ з іншого боку.

Спілкування з найкращими учнями, які були звільнені від оплати за «право навчання» та життя в інтернаті, І. Шепеленком та С. Дзюбенком надихало молодого Семена до активної суспільно-політичної діяльності. Займаючи активну життєву позицію і бажаючи не бути осторонь тих політичних подій, які відбуваються в державі, молоді юнаки створюють гурток, в якому займаються не лише поглибленою самоосвітою, але й ведуть активну пропаганду та залучають до своїх лав однокласників. «Тріумвірат» (І. Шепеленко, С. Дзюбенко, С. Мазуренко) уклав клятву «йти по слідах Рахметова», героя роману Чернишевського «Що робити?». До їх об'єднання швидко долучились однокласники: Нестойко, Кузьменко, Марченко, Саєнко, Уманець, Селіхов, Кренц, Жуков, Попов та ряд інших, – всього 17 чоловік. Юнаки звернулися до вивчення та пропаганди історії України та історичних джерел. Зокрема, намагалися відродити в навчальній закладі «дух Запорізької Січі» та запровадити «вільні» умови освіти та виховання. Насамперед вони перейменували (знову ж таки умовно) гуртожиток на «відкритий готель» [5, 14].

Пригадуючи роки навчання, Семен Петрович наголошував на високому рівні освіти та освіченості викладачів, що читали різні навчальні дисципліни. Серед них, якими він характеризував наставників, – це добросовісність, начитаність, комунікабельність, словом «вихованці волелюбної Петровсько-Розумовської Академії часів «Прохора та студентів»».

Навчальна бібліотека, яка була в розпорядженні вихованців училища, не задовольняла юнаків. Вони всерйоз і надовго зайнялися самопідготовкою, прагнучи ознайомитися з новітньою літературою того часу. Молоді люди створили свою бібліотеку, де містилися газети, журнали та найновіша література, яку вони могли дістати. Основну увагу хлопці зосередили на самоосвіті, взявши за основу «Челябінський каталог систематичного читання» [10]. Зверталися до літератури різної тематики та спрямування, зокрема революційної. За книгами їздили до букіністів Харкова, де за власні кошти

купували Писарева, Добролюбова, Чернишевського, Лаврова, Герцена.

Провали народовольців у 1883-1884 рр. привнесли сум'яття та негатив у роботу навчального закладу загалом і діяльності гуртка зокрема. Згідно з розпорядженнями царської адміністрації, у м. Харкові та околицях проводилися тотальні обшуки, переслідувалися прояви будь-якого вільнодумства та революційної ініціативи. Не оминуло це і навчальні заклади. Активізувався і нагляд за хлопцями в гуртожитку, який був осередком «іншого, революційного життя». Кардинальні зміни відбулися з призначенням на посаду та появою в гуртожитку ряду нових «наглядачів» – Свєцького, Ломакіна та інших, завданням яких було стежити за життям та вільним часом учнів, не допускати зібрань, порушення правил внутрішнього розпорядку. Останні зазнали суттєвих змін у результаті зазначених вище подій. Якщо до того їх виконання було номінальним, то тепер – дотримання їх було реальне. Зокрема, о 22-й годині всі повинні були в ліжку та спати.

Звичайно, студенти та учні народ веселий і ніякі заборони не могли їх стримати. Сам С. Мазуренко пригадував трагікомічний випадок із свого молодого життя. Одного разу хлопці – запорожці пішли на «вечорниці», а в ліжку замість себе, як завжди, поклали собаку. Зрозуміло, що це було не один раз. Однак цього разу наглядач не просто заглянув, як це робив щовечора, перевіряючи присутніх у кімнату і, побачивши що всі ліжка зайняті, повернувся й пішов, а захотів поправити одіяло, яке з'їхало набік на одному із «сплячих учнів». Яким же був переляк «наглядача», коли в руки йому разом із одіялом попав хвіст собаки, яка тут же відреагувала на непроханого гостя не лише гучною лайкою, але й «рваними штанями» [5, 7]. Зрозуміло, що винні були покарані, але це стало підґрунтям для більш детальних перевірок та посиленням вимог до учнів училища.

За розпорядження директора в училищі та гуртожитку було зроблено обшук, такий ретельний, що директор сам «обшукував кишені кожного». Результатом такої перевірки була тривала «бесіда» директора з усіма вихованцями навчального закладу, а з учасниками гуртка особлива. Наслідком останньої й стало наступне його закриття [5, 7].

Незважаючи ні на які перешкоди, юнаки прагнули до спілкування з народом, пропаганди своїх ідей та практичної діяльності, яка була б корисна для народу. Продовжуючи активну суспільно-просвітительську діяльність, вони залучають до свого гуртка нових учасників – Булатова, Калантарова та інших учнів, приходять до рішення розпочати свою революційну діяльність з ходіння в народ.

Настала літня пора і хлопці вирішили допомогти селянам участю у сільськогосподарських роботах: працювати на полях, на фермах, а у вільний час займатися просвітницькою роботою. Охоплені їх увагою були селяни сіл Данилівка, Висілки, Лужки, Караван, Дергачі. Молодий Семен, проявивши власну ініціативу, для проживання знайшов закинуту хатину в с. Караван, де хлопці і

зупинилися на певний час. Умови для проживання були армійські: спали на голих дошках, харчувалися з полів та тим, що інколи давали селяни, мали мінімум зручностей. Проте ніщо не могло спинити хлопців у їх прагненні донести передові ідеї до селянства.

Водночас і цього здавалося замало. На одному з засідань гуртка, після доповіді І. Шепеленка, було висунуто пропозицію організувати в навколишніх селах школи, в яких хлопці будуть навчати дітей обох статей грамоти. Ця ідея лягла на благодатний ґрунт і зреалізувалася. Не маючи спеціалізованих приміщень, для навчання використовували хати селян, де по черзі члени гуртка проводили навчання з селянами та їх дітьми. Така робота продовжувалася протягом декількох років. Зрозуміло, що активізація роботи гуртка, безкоштовна допомога селянам не могла бути не поміченою владою. Тривалий час на неї закривали очі, вважаючи, що хлопці нагішаться та їм набридне. Влітку 1884 р. до молодіжного об'єднання приєднується брат С. Мазуренка, який закінчив Новочеркаську учительську семінарію і працював на Дону. Він і став керівником педагогічної справи.

У кінці 1884 р. молоді люди знайомляться з гуртком Н. Мерхалева. «В цьому гуртку ми знайшли досвідчених керівників по революційній самоосвіті. Отримали доступ до нелегальної літератури і до хорошої революційної бібліотеки» [5, с.15]. Окрім того, розповіді старших революціонерів про минулий героїчний період революційної боротьби надихав і стимулював хлопців до подальшої самоосвіти та інших, більш радикальних дій. Разом із Г. Плехановим молоді революціонери визнавали, що «є інші прошарки суспільства, які з більшою зручністю можуть взяти на себе терористичну боротьбу з урядом. Але крім робітників «і селян» немає іншого такого прошарку, який би у вирішальну хвилину зміг би звалити поранене терористами політичне «чудовисько».

Пропаганда нових ідей та читання забороненої літератури не могли залишитися поза увагою влади та адміністрації навчального закладу. З огляду на все вище зазначене, у 1887 р. «учнів-активістів» революційної пропаганди – І. Шепеленка, С. Дзюбенка, С. Мазуренка – було викликано з училища та виселено за географічні межі Харківської губернії «з заборону на навчатися у всіх навчальних закладах імперії на все життя». «Так закінчилася наша революційна робота періоду злиття чорнопредільської течії з народовольською і переходу їх через революційне народництво до соціал-демократії і сучасного комунізму, який назавжди поховав стару Росію», – констатував С. Мазуренко [5, 25].

У 1889 р. юнак поповнив ряди новобранців царської російської армії. Високий інтелектуальний рівень, гарна фізична підготовка та надзвичайна працездатність допомогли Семену скласти офіцерські іспити та вислужитися до генеральського чину. Проте бунтарська революційна натура, прагнення до кардинальних змін у суспільстві, активна громадська позиція та революційна пропаганда призвели до звільнення з армії та арешту

в грудні 1897 р. За вироком суду С. Мазуренка було заслано на 3 роки в Донську область під нагляд поліції.

Після закінчення терміну заслання, Степан Петрович виїжджає за кордон, до Франції, де активно співпрацює в Союзі російських соціал-демократів [11]. У 1903 р. він повертається до України, де проводить активну революційну роботу серед донських козаків. Основне завдання, яке прагне вирішити С. Мазуренко – активізація населення в боротьбі за особисту волю, свободу, землю, громадські та політичні свободи.

Намагаючись повернути на свою сторону найбільш чисельну категорію України – селянство, він разом із братами проводив активну роз'яснювальну роботу. Зокрема, в різних населених пунктах збирали селян на сходи, на яких після обговорення суспільно-політичного та економічного становища в країні складалися присуди, де викладалися різні вимоги, під якими підписувалися присутні. Головним заходом удосконалення державного устрою і народного добробуту мало стати запровадження народного уряду, обраного від губерній, повітів та округів шляхом загального, прямого, рівного й таємного виборчого права. Народне представництво повинно було здійснюватися у формі постійно діючої самостійної інституції. Народним представникам мало бути надане право самостійної законодавчої діяльності, включно з правом законодавчої ініціативи. Держава мала врегулювати податкову сферу та посилити контроль за адміністрацією. Усім жителям Російської імперії повинні були гарантуватися права: недоторканності особи та помешкання, свободи слова й друку, страйків, зібрань, союзів і рівноправності національних мов. Вимагалася також і амністія політв'язням. З аграрного питання висувалися вимоги знищення приватної власності на землю та передачі всіх приватновласницьких, казенних, удільних, монастирських і церковних земель у розпорядження усього народу. Землю мав користуватися той, хто зміг би обробляти її своєю родиною чи в товаристві, але без найманої праці і в такій кількості, яку він у змозі обробити. Передбачалося також запровадження спільної і обов'язкової освіти за державний кошт, знищення станів і рівність усіх перед законом, заміна непрямих податків прямими прогресивними, скасування викупних платежів. Наприкінці присуду зазначалося: «Для здійснення викладених нами вимог у законному порядку, ми ... вступаємо в Загальноросійський селянський союз» [12, 7-8]. Такий присуд був Типовим для селян Донецького округу [13, 11]. Він розповсюджувався тисячами відбитків [14, 44]. Можна також із упевненістю стверджувати, що основні вимоги присуду, а особливо з аграрного питання, згодом були покладені в основу програми ВСС на Установчому з'їзді цієї першої масової організації селянства Російської імперії.

Надаючи цьому заходові великого політичного значення, С. Мазуренко наголошував на необхідності повсюдного підписання присудів як форми вираження селянських прагнень і бажань та прояву політичної ініціативи низу, що було абсолютно новим

явищем у суспільно-політичному житті тогочасної Російської імперії.

Це бажання власне і привело його до створення ВСС в Донецькому окрузі Облесті Війська Донського у 1905 р., як найбільш масової безпартійної організації селянства Російської імперії на етнічних українських землях (другий осередок розташовувався в Москві). ВСС, що виник в 1905 р. як масова безпартійна організація селянства Російської імперії, активно діяв до 1907 р. Виступивши в статусі найпрогресивнішої та найорганізованішої масової селянської організації, Союз показав існуючим реакційним та революційним колам, що свідомість та прагнення селянства досягли високого рівня розвитку і потребують практичної реалізації. Члени ВСС, сам С. Мазуренко вважали «революційною спробою самого селянства організуватися для боротьби проти царсько-поміщицького самодержавства і для об'єднання революційних сил села з робітниками» [15, 224].

Будучи лідером С. Мазуренко був головою Всеросійських з'їздів (Установчого та Делегатського), які збиралися в Москві та створили ВСС. На це вказує у своєму дослідженні Д. Колесніченко. Дослідниця ВСС дає характеристику ряду організаторів Союзу, проте особистість С. Мазуренка розглядає в контексті поточних питань, виступів на з'їздах, обговоренні ряду питань [16].

Окрім того, було створено Головний комітет, членом якого став Семен Петрович. Активно розгорнути діяльність ВСС не вдалося, тому що основне ядро організації було арештовано, а С. Мазуренку довелося знову емігрувати за кордон до Франції. Проте він не припиняє активної громадської діяльності. У Парижі ним було створено Закордонне Бюро ВСС, яке розгорнуло активну діяльність за підтримки соціалістичних лідерів Франції. Будучи вмілим керівником та політичним лідером, С. Мазуренко проявив себе і як редактор. Зокрема, під його керівництвом було видано декілька номерів газети «Голос Селянського Союзу».

Продовжуючи революційну діяльність, він співпрацює з В. Виниченком та разом створюють у Парижі Українську громаду. Будучи її головою, проводить активну пропагандистську роботу.

З початком Першої світової війни, Семен Петрович повертається «інкогніто» до Росії, під ім'ям Н. Хрінникова, співпрацює з М. Фрунзе [11], підтримує зв'язки з українськими соціал-демократами, активно пропагує та підтримує революційні ідеї, насамперед ті, що стосуються розподілу землі та участі селянства в управлінні державою. Адже ще в 1905 р. С. Мазуренко, будучи противником ідеї викупу землі, все ж таки обстоював думку про те, що «без викупу землі все одно землевласники не віддадуть, і доведеться платити за неї кров'ю...» [12, 30]. Що, власне, підтвердилося подальшими революційними подіями 1917 р.

У період Української революції 1917–1921 рр. С. Мазуренко стає активним лідером соціал-демократів. Як член Петроградської Ради

робітничих депутатів від імені ВСС публікує відозву про скликання в травні 1917 р. селянського з'їзду. Разом із тим, А. Курьонишев підкреслює, що ще в квітні 1917 року, «безпартійним колишнім лідерам С. П. і В. П. Мазуренкам» за підтримки лідерів партії народних соціалістів А. Пешехонова та Н. Чайковського протягом весни-літа 1917 року вдалося не лише створити місцеві відділення Селянського Союзу, але підготувати і провести 31 липня його з'їзд [17, 251]. Це ще раз підкреслює авторитетність, професіоналізм, довіру селянства, наявність лідерських рис та відданість справі С. Мазуренка.

Упродовж січня 1919 – 1920 рр. за дорученням уряду Української Народної Республіки на чолі дипломатичної місії перебував у Москві. Семен Петрович вів переговори з представниками більшовицького уряду про можливість досягнення порозуміння з радянською Росією, припинення воєнної агресії проти УНР та визнання її незалежності. У 1925 р. був заарештований більшовиками і подальша доля є невідомою.

Висновки. Сучасники С. Мазуренка неоднозначно оцінювали як його вчинки, діяльність, політичну належність, так і його особистість та вплив на тогочасні революційні події. Так, більшовик М. Васильєв-Южин у своїх мемуарних спогадах дає негативну оцінку діяльності ВСС, лідерів Селянського союзу він зневажливо називає «боягузливими політичними пройдишвітами кадetskього типу», а С. Мазуренка – «зрадником» [18, 181-183]. Зрозуміло, що використання додаткових джерел, документів та історіографічних нарисів М. Васильєвим-Южиним, дало можливість йому інтерпретувати їх на свій лад.

Проте, як говорить народна мудрість, «немає значення, як говорять про людину – добре чи погано; якщо про неї говорять, значить вона уже заслуговує на увагу». У такий спосіб підтверджується факт непересічності фігури С. Мазуренка на політичному небосхилі першої половини ХХ ст. І нині надто дискусійною залишається його особа, організатора ВСС в Донецькому окрузі Облaсті Війська Донського в 1905 р., реаніматора цього ж Союзу в 1917 р. Людина, яка в різні періоди своєї громадської активності була і «безпартійною», і представляла інтереси Української СДП і РСДРП, і отримала як позитивну, так і негативну оцінку в українській та зарубіжній історіографії. Існує ще багато полемічних питань щодо життя та діяльності одного з визначних політичних лідерів українського селянства періоду революцій 1905-1921 рр., які потрібно детально дослідити у майбутньому.

Список використаної літератури та джерел:

1. Мазуренко Семен Петрович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B7%D1%8> (дата звернення: 08.10.2020).
2. Мазуренко Семен. Ма. М. Каталог статей. Історія України. веб-сайт. URL: http://sb7878.ucoz.ru/publ/ma/mazurenko_semen/331-1-0-2738 (дата звернення: 15.10.2020).
3. Енциклопедія історії України: в 10 т. / ред. кол. : В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6. С.432.
4. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / ред. кол. : Л. В. Губернський та ін. Київ. 2004. Т. 2. С. 9.

5. Мазуренко С. От «черного передела» до коммунистической партии. Пути Революции. 1926. Кн. II-III (5-6). С. 5 - 27.
6. Мазуренко С. Крестьянство в 1917 году. Пути Революции. 1917-1927. № 1 (10). С. 7- 32.
7. Мазуренко Бр. Всероссийский Крестьянский Союз. Перед судом истории / Под ред. Председателя ВКС Семена Мазуренко. Полтава: 1-я Советская типография, 1926. № 11-12. 36 с.
8. Мазуренко С. Партии и крестьянство в 1905 году. Пути Революции. 1926. № V-VI (8-9). С. 14-30.
9. Реент О. П., Симоненко Р. Г. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.) : зб. док. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1996. 85 с.
10. Систематический указатель лучших книг и журнальных статей (1856-1883 гг.). Челябинск, 1883. 61 с.
11. Советская деревня глазами ВЧК-ОГПУ-НКВД. 1918-1939. Документы и материалы : [в 4-х т.]. Том 2. 1923-1929 / ред. кол. тома: А. Берелович (отв. ред.), В. Данилов (отв. ред.), Н. Верт, В. Виноградов. Москва : Российская политическая энциклопедия, 2000. URL: <http://http://baza.vgdru.com/1/21062> (дата звернення: 05.10.2020).
12. Учредительный съезд Всероссийского крестьянского союза (Протокол). Издание Главного Комитета Всероссийского Крестьянского Союза. Б. м. в. : б. в., б. р. в. 40 с.
13. Мазуренко братья. К истории крестьянского движения 1905 г. Пути Революции. 1926. № IV (7). С. 11-43.
14. Мазуренко С. Крестьяне в 1905 году. Москва : Новая Деревня, 1925. 89 с.
15. Мазуренко С. Б. В. Федоров «Крестьяне в революции 1905 года». Пути революции. 1926. № V-VI (8-9). С. 223-225.
16. Колесниченко Д. А. Всероссийский Крестьянский Союз в 1905-1907 гг. Москва : Изддом Института российской истории РАН, 2006. 308 с.
17. Куреньшев А. А. Всероссийский крестьянский союз. 1905-1930 гг. Мифы и реальность. Москва : АИРО-XX; СПб.: Д. Буланин, 2004. 336 с.
18. Васильев-Южин М. В огне первой революции. Воспоминания. Москва : Старый большевик, 1934. 328 с.

References:

1. Mazurenko Semen Petrovy'ch. [MAZURENKO Semyon Petrovich]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B7%D1%8> [in Ukrainian].
2. Mazurenko Semen. Ma. M. Katalog statej. Istorija Ukrainy'. [Mazurenko Semyon. Ma. M. Catalog of articles. History of Ukraine] Retrieved from ucoz.ru/publ/ma/mazurenko_semen/331-1-0-2738. [in Ukrainian].
3. Smolij, V. A. (Ed.). (2009). Ency'klopediya istoriyi Ukrainy' [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vols. 1-10). Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Guberns'ky', L. V. (Ed.). (2004). Ukrayins'ka dy'plomaty'chna ency'klopediya [Ukrayins'ka dyplomatychna entsyklopediya]. (Vols. 1-2). Kyiv : Znannia. [in Ukrainian].
5. Mazurenko, S. (1926). Ot «chernogo peredela» do kommuny'sty'cheskoj party'y'[From the "black redistribution" to the Communist Party]. Puti Revolyuczii. Kн. II-III (5-6). 5 - 27. [in Russian].
6. Mazurenko S. (1917-1927). Krest'yanstvo v 1917 godu [The peasantry in 1917]. Puti Revolyucii.1 (10), 7-32. [in Russian].
7. Mazurenko, S. (Ed.). (1926). Vserosy'jsky'j Krest' yansky'j Soyuz. Pered sudom y'story'y' [Vserosijskij Krest'yanskij Soyuz. Pered sudom istorii]. Poltava: 1-ya Sovetskaya tipografija. 11-12, 36 p. [in Russian].
8. Mazurenko, S. (1926). Party'y' y' krest'yanstvo v 1905 godu. [Parties and the peasantry in 1905]. Puty' Revolyucy'y' - Puti Revolyucii. V-VI (8-9), 14-30. [in Russian].
9. Ryeyent, O. P.& Sy'monenko, R. G. 1996). Ukrayins'ko-rosijs'ki peregovory' v Moskvi (sichen'-lyuty'y' 1919 r.) [Ukrayins'ko-rosiys'ki perehovory v Moskvi (sichen'-lyuty'y 1919 r.)] zб. dok. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

10. Sistematičeskij ukazatel' luchshih knig i žurnalnyh statej (1856-1883 gg.). (1883). ČHelyabinsk [in Russian].
11. Berelovich, A., & Danilov, V. (Eds.). (2000). Sovetskaya derevnyaya glazami VCHK-OGPU-NKVD. 1918-1939. Dokumenty i materialy [Soviet village through the eyes of the Cheka-OGPU-NKVD. 1918-1939. Documents and materials] (Vols. 1-4). Moskva : Rossijskaya političeskaya enciklopediya. Retrieved from: <http://baza.vgdru.com/1/21062> [in Russian].
12. Uchreditel'nyj s'ezd Vserossijskogo krest'janskogo soyuza (Protokol). Izdanie Glavnogo Komiteta Vserossijskogo Krest'janskogo Soyuz. B. m. v.: b. v., b. r. v. [in Russian].
13. Mazurenko brat'ya (1926). K istorii krest'janskogo dvizheniya 1905 g.[To the history of the peasant movement of 1905]. Puti Revolyucii - Puti Revolyucii. IV (7), 11-43 [in Russian].
14. Mazurenko, S. (1925). Krest'jane v 1905 godu [Peasants in 1905]. Moskva : Novaya Derevnyaya. [in Russian].
15. Mazurenko, S. (1926). V. Fedorov «Krest'jane v revolyucii 1905 goda». [V. Fedorov "Peasants in the Revolution of 1905"]. Str. 40. Izd. «Novaya Derevnyaya», Moskva. Puty' Revolyucy'y' - Puti Revolyucii.. V-VI (8-9), 223-225. [in Russian].
16. Kolesnichenko, D. A. (2006). Vserossijskij Krest'janskij Soyuz v 1905-1907 gg.[All-Russian Peasants' Union in 1905-1907]. Moskva : Izd.dom Instituta rossijskoj istorii RAN [in Russian].
17. Kuren'shev, A. A. (2004). Vserossijskij krest'janskij soiuz. 1905-1930 hh. Myfy i realnost'. [All-Russian Peasantry Union . 1905-1930. Myths and reality]. Moskva : AIRO-KhKh; SPb.: D. Bulanin [in Russian].
18. Vasilev-Yuzhin, M. (1934). V ognе pervoj revolyucii. Vospominaniya. [In the fire of the first revolution. Memories]. Moskva : Staryj bolshevik [in Russian].

O. Bundak

THE ALL-RUSSIAN PEASANT UNION IN PERSONS: SEMEN MAZURENKO

Introduction. In modern historiography there are no special comprehensive studies of public life and political and organizational activities of the founders and most active members of the Peasant Union, which dictates the necessity of creating the most objective and complete scientific biography of each politician (member, organizer), preparing comprehensive analysis of his work, by the wide scientific circulation of new data.

The purpose of the article – based on the analysis of existing research to outline the degree of historiographical study of the figure of S. Mazurenko, organizer of the All-Russian Peasants' Union in Ukraine in the context of the historical era and identify the main directions and prospects for further research.

The methods of investigation: problem-searching, historical-comparative, systems thinking, chronological, analysis and synthesis.

Results. Based on biographical, diverse published materials, the process of formation and a holistic picture of S. Mazurenko's life as one of the organizers of the All-Russian Peasant Union in Ukraine is shown. Civic activism and the resolve of progressive changes, despite the prohibition, persecution and arrests, supported him in his active search for his place in history and his desire to be useful and to serve the charitable people. The spread of progressive ideas among the peasants, a different vision of their own future, which does not matter in the formation of a new worldview, could and did play an important role in the further development of socio-political division in the Russian Empire.

Novelty of the results of the research. Outlining the history of the creation of the All-Russian Peasants' Union through the figure of Semen Mazurenko, one of its organizers in the Ukrainian lands. It is his socio-political activity we deem very important in the socio-political progress of Ukrainian history and the revolutionary movement of the first quarter of XX century. The biography of everyone will give the opportunity to recreate their own face in history, and then make a holistic picture of events, time and system, in which the actual activity of the All-Russian Peasants' Union took place.

Conclusion. The person of S. Mazurenko, the organizer of the All-Russian Peasants' Union in Donetsk district of the Don Host Oblast in 1905, the resuscitator of the same Union in 1917, remains controversial. A man who was in different periods of his public activity both "non-partisan" and represented the interests of the Ukrainian SDP and RSDLP, and received both positive and negative assessments in Ukrainian and foreign historiography. The historical period of the first quarter of the XX century characterizes those socio-political searches of advanced people of that time, who under the influence of political events and realities changed their political views and tried to find the right political position and propose their mechanism of socio-political change.

This research is only the first article in a series of scientific researches in which the author aims to describe the degree of historiographical study, significance and role of the personal factor in the history of political activity of the peasantry and particularly in the history of creation, functioning and disappearance of the All-Russian Peasant Union.

Key words: historiography, public figure, the All-Russian Peasant Union, social democrats, peasantry, biography, revolutionary ideas.